

RECENZE

**Kysela Jan – Ondřejek Pavel a kolektiv. Kolos na hliněných nohou?
K proměnám státu a jeho rolí. Praha: Leges, 2016, 320 s.**

Pokud se objeví na obálce knihy jména jako *Jan Kysela* a *Pavel Ondřejek*, bývají očekávání čtenářů vysoká. Snad je tomu tak z toho důvodu, že oba autoři předložili naší odborné veřejnosti již řadu kvalitních prací a já mohu s potěšením konstatovat, že ani recenzovaná publikace, na níž spolupracovali ještě s dalšími kolegy z pražské právnické fakulty,¹ není v tomto směru výjimkou. Myslím však, že možná ještě větší pozornost než tato jména samotná vzbudí při prvním pohledu na obálku titul díla. Je jím velmi efektní metafora vystihující komplikované postavení současného státu, který je na jednu stranu kolosem nesoucím na svých bedrech množství úkolů, na druhou je však jeho postavení podemíláno celou řadou procesů, jakými jsou třeba globalizace, evropeizace nebo nárůst významu lidských práv. Připomíná tak stárnoucího zápasníka, u něhož si nikdy nemůžeme být úplně jisti, jestli ho při dalším zápasu nečeká rychlý *knock-out*, nebo naopak s dlouhými roky tréninku upevněnou virtuózní položí svého nezkušeného protivníka během pár chvatů na lopatky. Lze říci, že zpřesnění diagnózy jeho aktuálního stavu je hlavním cílem recenzované monografie.

Volba tématu přitom není náhodná, ale reaguje na polemiku, která o obdobné otázky před časem proběhla na stránkách časopisu *Právník*. Samotné téma státu, jeho proměn i různých kontextů, ve kterém ho můžeme chápat, je nadto v našem odborném diskurzu již nějakou dobu úspěšně zakořeněno: Jako příklad uveďme alespoň pěknou knihu *Michala Šejvly Idea právního státu v dějinách filozofie*² nebo konferenční sekci věnovanou postmodernímu státu, která se konala v rámci Bratislavského právnického fóra v roce 2013. Nejedná se tedy o tematiku, jejímž různým aspektům by u nás nebyla věnována pozornost. Jen málokdy ovšem byla uchopena tak komplexně a široce jako v případě této práce.

Samotná publikace obsahuje předmluvu *Petra Pitharta*, úvodní poznámku, dále obecnou a zvláštní část, která je rozdělena do několika kapitol, cizojazyčné shrnutí, seznam literatury a stručný rejstřík. Obecná část z pera *Jana Kysely*, duchovního otce celého díla, se věnuje rozlišení různých typů státu, velmi dobře popisuje i jeho historický vývoj, zkoumá jeho vztah k jiným, jemu blízkým pojmům, například říši. Otevírá však i další aktuální témata jako třeba vazby státu k ústavnímu pluralismu. Sám autor pečlivě reflektuje pochybnosti o osudu moderního státu a své závěry shrnuje slovy: „[L]ze říci, že stát, který známe, není zařízením nutným, dozajista však současnému světu jako forma politické organizace lidí dominuje. Koneckonců stále existují národy či národnostní skupiny, které usilují o svůj stát jako formu realizace vlastních potřeb a zájmů. Určitě jej tedy nepovažují za součást dějinného smetiště, a to i při vědomí jeho limitů a alternativ.“³ Tato teze jej nakonec přivádí ke zkoumání faktorů, které státní moc omezují. Rozlišuje přitom externí limity moci státu (mezi ně řadí pluralitu států, mezinárodní právo, evropské právo a integraci, globalizaci) a limity interní (vymizení státního zájmu, lidská práva, posilování soudní moci na úkor politických mocí, rozvoj techniky a technologií apod.). Již na tomto výčtu je vidět velká šíře jeho záběru. Text *Jana Kysely* ovšem nevyniká pouze tímto,

¹ Na knize se autorsky dále v různé míře podíleli i Jana Ondřejková, Miluše Kindlová, Jan Grinc, Jan Broz a Michal Urban.

² ŠEJVL, Michal. *Idea právního státu v dějinách filozofie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014.

³ KYSELA, Jan – ONDŘEJEK, Pavel a kolektiv. *Kolos na hliněných nohou? K proměnám státu a jeho rolí*. Praha: Leges, 2016, s. 66–67.

ale také čtivým, elegantním a místy dokonce i vtípným stylem, kterým je napsán. Nesporný cit autora pro metaforu vede k výstižným pojmenováním klíčových problémů, kterým musí současný stát čelit. Na samotný závěr obecné části je nakonec čtenáři položena sugestivní otázka, zda „*Je opravdu právě stát největším ohrožením lidské svobody?*“⁴

Zvláštní část je rozdělena do pěti tematických kapitol, které se důkladněji věnují jednotlivým faktorům ovlivňujícím postavení státu. První z nich se soustředí na popis vybraných limitů státní moci, které mají své kořeny v mezinárodním právu. Její autor *Pavel Ondřejek* tak analyzuje například proměny legitimizačních zdrojů mezinárodního práva, měnící se postavení mezinárodních organizací nebo vliv, který má na postavení státu rozvoj mezinárodního soudnictví. Zmíněn je přitom i vliv konceptu lidských práv na mezinárodní právo.⁵ V zásadě platí, že mezinárodní právo prochází expanzí a jednotlivé státy jsou jím čím dál tím víc svázány. Jedná se o erudovaný a pečlivě zpracovaný text.

Dopadům globalizace na stát a právo je věnována kapitola následující, kterou společně napsali *Jana a Pavel Ondřejkovi*. Sami autoři konstatují, že zde nastiňují pouze hlavní témata – neusilují tedy o vyčerpávající popis dané problematiky.⁶ Vzhledem k možnému rozsahu celé kapitoly je ovšem tato ambice rozumná. Zároveň je toto pojednání velmi názorné. Pozitivní hodnocení si třeba zaslouží, jak je vztah globalizace, práva a státu ilustrován na některých příkladech spojených s působením nadnárodních obchodních společností. Celou kapitolu uzavírá pěkná pasáž o globálním konstitucionalismu.

Třetí kapitola zvláštní části je zaměřena na tematiku Evropské unie. Pozornost je v ní soustředěna nejen na různé aspekty vztahů mezi ní a členskými státy, ale i na problém jejich ústavní identity. Autoři si přitom všímají řady zajímavých jevů: Zmiňují se například o tom, jak po druhé světové válce dochází v západní Evropě k vychylování moci od parlamentů k exekutivě,⁷ nebo jak se Evropská unie stále více přibližuje svým charakterem státu.⁸ Zcela souhlasím s jejich tvrzením, že suverenita lidu, demokracie, právní stát, ochrana lidských práv a jiné podobné koncepty nejsou dosud stran legitimizace státní moci překonány, a proto by se měly vztahovat i na struktury, které se svou povahou státu blíží.⁹ Poslední část kapitoly posléze pojednává o zásadě subsidiarity. Souhrnem lze na této kapitole vyzdvihnout její vyvážený vztah k celé, ve své podstatě velmi kontroverzní problematice, již zkoumá. Její hodnocení ze strany autorů je věcné a vyvážené co do posuzování různých kladů a záporů.

Následující kapitola se soustředí na tematiku lidských práv, zejména jejich východisek a forem působení. Autoři zde kromě jiného velmi pěkně vysvětlují, proč má smysl klást si otázku po jejich zdůvodnění. Také stručně objasňují některé základní přístupy k jejich justifikaci. Postrádám zde snad jen zmínku o směrech konsenzuálních a welfaristických. Rozebrán tu je i horizontální účinek práv. V závěrečné části kapitoly je položena palčivá otázka „*Nakolik je stát oslabován lidskými právy?*“¹⁰ Odpověď se pochopitelně odvíjí od více faktorů, které jsou na posledních stranách dobře popsány (např. model ochrany základních práv v konkrétním ústavním systému; rozsah funkcí, které mají lidská práva za úkol plnit apod.).

Poslední pátá kapitola analyzuje vztah státu a společnosti. Podrobněji je zde psáno o tématu důvěry ve stát, a to včetně jejího stavu v České republice. Zmínku si zaslouží též pasáž o přesouvání státní moci na jiné subjekty uvnitř státu, zejména politické strany. Opomenut nezůstává ani problém přímé demokracie a přímé akce, korporativismu nebo občanské společnosti.

⁴ *Ibidem*, s. 97.

⁵ Viz např. *ibidem*, s. 107.

⁶ *Ibidem*, s. 130.

⁷ Srovnej *ibidem*, s. 160.

⁸ *Ibidem*, s. 163–164.

⁹ *Ibidem*, s. 169.

¹⁰ *Ibidem*, s. 224.

Závěr představuje přehledné shrnutí obsahu celé knihy. Je tu opět zdůrazněno, že evropské státy jsou velké svými úkoly, avšak jejich schopnost je efektivním způsobem naplňovat je oslabována.¹¹ Kniha je nakonec uzavřena „závěrem v závěru“, který upozorňuje na mnohé další a nově vznikající problémy. Jako takový představuje dobrý odrazový můstek pro zkoumání dané problematiky v budoucnu.

Jak autoři sami uvádějí, jejich práce nemá normativní, nýbrž popisný charakter.¹² To je nutno ocenit, protože se tím upřednostňuje vědeckost před ideologií. Z věcného hlediska jí nelze ani nic zásadního vytknout. Osobně jsem snad jen trochu postrádal úvahu o tom, nakolik je stát fiktivní konstrukcí. Když většina dnešních i minulých badatelů píše o státu, člověk má téměř pocit, že je to zvíře, které si může pohladit, a pokud tak neučiní, tak jediné proto, že toto zvíře – jak nás nejednou trefně upozornují i autoři této publikace – může být Leviathanem. Jako velmi inspirativní se mi proto v tomto kontextu jeví úvaha *Hanse Kelsena*, který si v jedné ze svých prací¹³ všímá, že sociologický a právnícký pojem státu od sebe nejsou důsledně odděleny, přičemž první z nich podle jeho názoru jen skrytě čerpá z druhého. Ve skutečnosti totiž neexistuje žádná společenská jednotka, která by státu odpovídala. Dovedení této myšlenky do důsledků nás může snadno přivést k otázce, nakolik je naše představa státu jen poněkud pomýlenou projekcí normativní ideje na skutečný svět. Nebyli bychom schopni popsat některé jevy lépe, jestliže bychom se pojmu státu zřekli? Nemůže nám ve skutečnosti právě stát stát v cestě? Nepředstavuje klapky na našich očích?

Recenzovaná publikace dobře ukazuje, jak bohatá je škála problémů, které jsou se současným státem spojeny, že zde zůstává stále velké množství otázek, které teprve čekají na svou odpověď, že je tu mnoho témat, která ještě nejsou vyčerpána – a to všechno až překvapivě navzdory tomu, jak pečlivě je zpracovaná, z jak početného seznamu naší i zahraniční literatury čerpá. Možná však právě to činí tuto knihu atraktivní – vyřešené problémy již nikoho nezajímají, proto je nanejvýš cenné, že nám neposkytuje jen odpovědi, ale otvírá i důležité otázky, čímž skýtá mnoho podnětů svým čtenářům. Francouzský myslitel *Jean de La Bruyère* ve svých *Charakterech* uvádí, že „[p]íšeme jen proto, abychom byli čtení“.¹⁴ Nepochybuji, že tato kniha čtená bude, ale nejen to – nepochybuji, že si tato kniha být čtená zaslouží.

Martin Hapla*

**Sinn Hans-Werner. V pasti eura.
Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, 173 s.**

Krise eurozóny, jakkoliv zklidněna, či spíše zastíněna krizí migrační, patří stále k palčivým problémům současné Evropské unie. Diskuse o jejích příčinách a o jejím řešení nicméně neutuchají. Německým příspěvkem v nich je útlá, leč pozoruhodná knížka *V pasti eura* profesora Národohospodářské fakulty Ludwig Maxmilian Universität v Mnichově *Hanse-Wernera Sinna*. Z německého originálu *Gefangen im Euro* ji přeložil profesor pražské Vysoké školy ekonomické *Karel Dyba*. V našich ekonomických kruzích vzbudila publikace značný ohlas a vyvolala četné recenze v odborném ekonomickém tisku. Podnět vytvořit tuto recenzi mi

¹¹ Ibidem, s. 269.

¹² Ibidem, s. 273.

¹³ KELSEN, Hans. Sociologická a právnícká idea státní. In: *Sborník věd právních a státních*. Praha: Bursík & Kohout, 1914, s. 69–101.

¹⁴ DE LA BRUYÈRE, Jean. *Charaktery aneb Mravy tohoto století*. Praha: Odeon, 1972, s. 27.

* Mgr. Martin Hapla, Ph.D., Katedra právní teorie Právnícké fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: martinhapla@gmail.com.